

A debreceni nyomda 440 éves emlékünnepe

A XIX. század végén, ha más miatt nem is, de az 1871-ben megjelent *Szűcs István*-féle város-történetben leírtak alapján Debrecenben mindenki, de Debrecen határain messzi túl is sokan úgy tudták, hogy Debrecen szabad királyi város egyik legáltalánosabban ismert jellemzője, a Debrecenről alkotott városkép meghatározó erejű tényezője a Debreceni Városi Nyomda. Mert a város „daczára a sok szenvedéseinek, ... a közhaza ügyét mindenkor a lehető legnagyobb lelkesedéssel karolta fel, s mindjárt a XVI. század elején bevette a reformatiót, iskolákat és könyvnyomdát állított”, amivel megvetette a fundamentumát a város jó hírének, s neve tisztelőtének. Mert ahogy *Szűcs István* és utána sokan mondták: „Ha valamivel fontos szolgálatot tett Debreczen Város a magyar nemzeti közművelődésnek; ugy az a könyvnyomdának saját költségén való felállítása és fentartása” volt.¹ Ebben a vélekedésben a közvéleményt csak megerősítette a *Zelizy Dániel* szerkesztette, az 1882. évi Magyar Orvosok és Természettudósok XXII. Debreczenben tartott Nagygyűlése alkalmából kiadott „egyetemes városleírás”, mondván: „Debreczen mindjárt kezdetben belátta a nyomdászat roppant fontosságát. 1560-62-ig csak a Huszár Gál reformátor és kassai bujdosó pap nyomdája működött Debreczenben, de már 1563-tól kezdve különböző nyomdászok kezében a város pártfogása alatt volt és van jelenleg is a városi nyomda... Debreczen városa nyomdája miatt is vált a magyarság legjelesebb kultúrthelyeinek egyikévé.”² Hasonlóképpen vélekedik a debreceni Nyomdáról, a nyomda társadalomszervező-, formáló szerepéről Debrecen legújabb, nagy történeti monográfiája is. *Makkai László* a Debrecen története első kötetében hosszasan tárgyalja a nyomda keletkezésének, korai fejlődésének történetét és egységben az iskola és a könyvtár fejlődésével mutatja be nyomdánk szerepét és azt Méliusz Juhász Péter egyházépítő, társadalomszervező tevékenysége szerves részeként határozza meg.³ A debreceni köztudatban mélyen gyökeret vert, hogy az 1561-ben alapított és azóta, négyszáznyolcvan éven át folyamatosan működő Városi Nyomda, a mai Alföldi Nyomda elődje, nagy mértékben jellemzi a várost, Debrecen és hogy mily nagyon, mily mélyen hozzátartozik a város képéhez. Ez természetes is, hiszen nemhogy hazánkban sincs, de messze vidékeken, egész Közép-Kelet-Európában sem találunk olyan nyomdát, amely csaknem félezer éven át folyamatosan működött volna. Az Alföldi Nyomda ilyen tekintetben is unikum. Nem csoda, hogy nyomdánknak egymás után három, kiváló, országos nevű történészek, művelődéstörténészek által írt monográfiája jelent meg. A korai nyomdaismertetések ezúttal nem térve ki csak az 1911-ben készült nagyszabású, úgynevezett *Csűrös-féle* nyomdatörténetre;⁴ a *Benda Kálmán és Irinyi Károly* által írt „négyszáz éves történetre” utalunk, 1961-ből⁵ és a 425 éves jubileumra készült *Tóth Béla és Dankó Imre* által szerkesztett nyomdatörténeti (művelődéstörténeti stb. szempontú) tanulmánykötetre⁶ hívjuk fel ezúttal is a figyelmet.

Minden feldolgozás kiemeli, hogy Debrecen hírét-nevét a *Huszár Gál* (1525 körül–1575-ig) által 1561-ben alapított és azóta folyamatosan működő nyomda is jelentősen öregbítette. Nyomdánk szorosan kapcsolódott a XVI. század második felének különböző debreceni intézményeihez. Mindenek előtt a városi *magisztrátushoz* és az akkor még kialakuló félben lévő, külföldön vele mindenben egy *református egyházhoz*, az *iskolához* és a *könyvtárhoz*. Amikor *Huszár Gál*, rövid itt tartózkodás után – mely idő alatt a legnagyobb egyetértésben tevékenykedett *Méliusz Juhász Péterrel* (1538 körül–1572-ig), többek között úgy is, hogy sorra adta ki *Méliusz* munkáit –, eltávozott Debrecenből, a Város megvásárolta nyomdáját. Abban, hogy a nyomdát a Város vette meg, de a református egyház, személy szerint *Méliusz Juhász Péter* irányította, semmiféle különös, semmiféle ellentmondás sincsen. A XVI. században és még tovább nagyon sokáig a Város, ez a *Balogh István* által használt, XVI. századi meghatározás sze-

¹ *Szűcs István*: Szabad királyi Debreczen Város történelme. II. kötet. Debreczen, 1871. 557. old.

² *Zelizy Dániel* (szerk.): Debreczen sz. királyi város egyetemes leírása. Debreczen, 1882. 492–493. old.

³ *Makkai László*: Debreczen mezőváros művelődéstörténete. A város iskolája és nyomdája. *Szendrey István* (szerk.): Debreczen története 1693-ig. Debreczen, 1984. 596–601. old.

⁴ *Csűrös Ferenc*: A debreczeni városi nyomda története, 1561–1911. Debreczen, 1911.

⁵ *Benda Kálmán–Irinyi Károly*: A négyszáz éves debreceni nyomda (1561–1961). Bp., 1961.

⁶ *Tóth Béla–Dankó Imre*: (szerk.): Nyomdatörténeti és nyomdászéletmód-kutatási tanulmányok Debreczen város 625., a debreceni nyomdászat 425. évfordulójára. Debreczen, 1986.

rint: „keresztyén respublica”, a Város, egy volt az egyházzal. Méliusz a nyomdát a reformáció eszméinek terjesztésére használta föl, felismerve a könyvnyomtatás, az illetén ismeret-szerzés, az olvasás – ma úgy mondanánk, hogy a sajtó (vagy média) – jelentőségét. A XVI. században maga a nyomdászat, a könyvkészítés is *újdonság számba ment*, de különösen annak számított a magyar nyelven való nyomdászat, ismeretterjesztés.

Gyorsan kialakult a debreceni nyomda profilja is. A *tudományos művek* (Werbőczy István: Magyar decretum, melyet tripartitumnak neveznek, 1565 (Szegedi András: Aritmetica, azaz a számvetésnek tudománya, 1577.; stb.) mellett a vitatkozó, de ugyanakkor népszerűsítő *teológiai iratok* (például prédikációk, meditációk) szerepeltek az első helyen. Ez utóbbiak közé tartoztak az *egyházi-istentiszteleti kötődésű* kiadványok is, például az énekeskönyvek (Szegedi Gergely. Énekeskönyv, 1562. stb.). A nyomda fontos területe volt a kollégium és a partikuláris iskolarendszerben a debreceni kollégiumhoz kapcsolódó iskolák *tankönyvekkel való ellátása* (Szikszai Fabricius Bazil: Nomenclatura seu dictionarium Latino-Ungaricum, 1590., Heyden Sebald: Formulae puerilium Colloquiarum Latino-Ungaricorum, 1596. stb.) De például az úgynevezett széphistóriák sorozatkiadásával a szórakoztató-gyönyörködtető *magyar szépirodalom* ügyét is szolgálta (Göröcsönyi Ambrus: Históriás ének az felséges Mátyás királyról, 1568., Illosvai Péter: Az híres nevezetes Tholdi Miklósnak jeles cselekedeteiről, 1574., Nagy-Bánkai Mátyás: História. Az vitéz Hunyadi Jánosról, 1574., Valkai András: Az nagyságos Bánk bánnak históriája, 1574., 1580 újból, stb.). A nyomda kiadványai értékét nagyban növelte, hogy provizorokként a magyar nyomdászat legkiválóbbjai követték egymást a nyomda vezetésében. A folyamatos munkát évszázadokon át segítette a Város és a Református Egyház támogatása. A város úgy is, hogy mindig kiállt a nyomda, a nyomdászok, a provizorok mellett, ha támadták őket, vagy ha a nyomda létét veszélyeztették. A református egyház pedig úgy, hogy munkával látta, láttatta el. Ebből a szempontból még egy ilyen rövid cikkben is meg kell említeni, hogy a nyomda 1812-ben királyi adománylevelet szerzett arra, hogy a magyar református egyházban használatos énekeskönyveket (a zsolttárt) egyedül csak a debreceni nyomda készíthesse (Privilegium exclusivum pro parte Typographiae Debrecinensis).

Több művelődéstörténész hangsúlyozta, hogy a Debreceni Nyomda a Debreceni Kollégiummal (azaz az *iskolával*),⁷ a Kollégiumi Könyvtárral (a *Nagykönyvtárral*), a kollégiumi diákság öntevékeny munkájával (rézmetszés, könyvillusztráció, *rézmetsző diákok*),⁹ a könyvtárral és a könyvkészítéssel egyaránt szoros kapcsolatban fejlesztette ki sajátos intézményeit, tevékenységi formáit, mint például a maga nemében egyedülálló, világhírű debreceni *könyvkötészet*.¹⁰ Nyomdánk mindig együtt lélegzett a Várossal és az Egyházzal. Jó jelét adta ennek egész története folyamán, de a kritikus időkben is. Például a II. Rákóczi Ferenc-féle szabadságharc és az 1848–1849-es szabadságharc-és forradalom alatt is.

A debreceni Városi Nyomda a XVIII–XIX. század fordulóján, illetve a XIX. század folyamán is, – amikor sok nyomda keletkezett országszerte, Debrecen se kivéve – meg tudta őrizni fontos helyét, elsőségét a nyomdák között. Többek között azáltal is, hogy az ipartörvény szerinti iparosképzés egyik legfontosabb üzemévé fejlődött. Alig volt, sőt van még ma is az Alföldön olyan nyomda, amelyben ne debreceni, vagy kiképzését a Debreceni Városi Nyomdában kapott nyomdászok dolgoztak volna.

A nyomdát 1949-ben államosították és *Alföldi Nyomda* néven folytatva működését először az ofsettechnika bevezetésével, másodsor a fényszedés, majd a számítógépes előkészítés el-

⁷ Zsigmond Ferenc: A debreceni református kollégium története, 1538 (?)–1938. Debrecen, 1937.; Nagy Sándor: A debreceni kollégium, mint egységes intézmény az egyetem kiválásáig. (Keretörténet) Debrecen, 1942.; Barcza József (szerk.): A debreceni református kollégium története. Bp., 1990.

⁸ Varga Zsigmond: A debreceni református főiskolai Nagykönyvtár írásban és képen. Debrecen, 1934., *Uő.*: A kollégiumi nagykönyvtár és a vele kapcsolatos múzeum kialakulási története és egyetemes művelődéstörténeti jelentősége. Debrecen, 1943.

⁹ Dóczy Imre: Rézmetsző diákok. Dóczy Imre (szerk.): A Debreczeni Ev. Ref. Főgymnasium Értesítője az 1894–95. Iskolai Évről. Debrecen, 1895. 160–171. old.; Ecsedi István: A rézmetszés művészete a debreceni református kollégiumban. A rézmetsző diákok. Debrecen, 1931.; Tóth Béla: A debreceni rézmetsző diákok. Bp., 1976.; Pataky Dénes: A magyar rézmetszés története. A XVI. századtól 1850-ig. Bp., 1951.; Dankó Imre: Pap József, a kunszentmiklósi – debreceni rézmetsző deák. Redemptio, VIII. 2001. 5. sz. 16–17. old.

¹⁰ Takács Béla: A debreceni könyvkötőművészet. Debrecen, 1980.; *Uő.*: Gyöngyhímzéses debreceni díszkötések. Debrecen, 1984.

sőként való alkalmazásával, a könyvkötészet teljes gépesítésével, a legkorszerűbb gépek üzembeállításával, köztük leginkább a Cameron gépsor munkába állításával nemcsak hazánk, hanem Európa egyik legszámottevőbb nyomdájává, könyvgyárává fejlődött. Termékeinek majdnem kétharmada exportra készült és készül ma is. A rendszerváltást követően az üzem hagyományait becsülő részvénytársasággá alakult s mint ilyen érte meg fennállásának 440. évfordulóját.

Az ebből az alkalomból 2001. november 8-9-én rendezett nagyszabású, több részes emlékünnepegyértelműen bizonyította, hogy a nyomda a városé, hogy büszkén vallja és vállalja erős kötődését az új, a korábbiaktól eltérő, merőben más, korszerű körülmények között is a Város múltjához, hagyományaihoz. Ezt fejezte ki az emlékünnepe azon bevezető része is, hogy 8-án emlékbeszéd keretében a Nyomda vezetősége, dolgozói és az akkor már itt lévő nyomdászok az ország minden részéből, megkoszorúzták Huszár Gál szobrát, hogy az emlékünnepe központi részét képező emlékülést a történelmi emlékekben gazdag *Kollégium Oratóriumában* rendezték meg. Az emlékülés kimagasló eseménye volt *Fekete Károlynak*, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem rektorának emlékbeszéde. Az emlékülésről nem hiányozhatott a Város sem. A jubiláló nyomdát *Kósa Lajos*, Debrecen polgármestere köszöntötte. Az évfordulóhoz méltó emlékünnepe a nagyhírű *Kollégiumi Kántus* szerepelt *Berkesi Sándor* karnagy vezényletével. A neves énekkar Huszár Gál zsolnáiraiból, énekeiből adott elő. Az emlékünnepe került sor arra, hogy *György Géza*, az Alföldi Nyomda Rt. vezérigazgatója *A Debreceni Nyomdáért plakettet* és a velejáró – *Szilágyi Imre* grafikusművész által készített – emléklapot átadta *dr. Angyal Lászlónak*, a Hajdú-Bihar Megyei Műemlékvédelmi Albizottság elnökének, *dr. Dankó Imrének*, a Déri Múzeum nyugalmazott igazgatója-, nyomda-nyomdász-történésznek és *Janikovszky Éva* gyermekkönyv-írónak, akinek minden munkáját az Alföldi Nyomda készítette.

November 9-én az emlékünnepe üzemlátogatással folytatódott. György Géza vezérigazgató és vezető munkatársai az ország minden részéből, minden nagyobb nyomdájából összejött szakembereknek, de a hozzájuk csatlakozott érdeklődőknek is készségesen bemutatták az Alföldi Nyomda egész területét, gépeit, minden felszerelését, az éppen elkészült, vagy készülőben lévő munkákat. Az üzemlátogatást szakmai megbeszélés követte. Majd a Nyomda éttermében elfogyasztott ünnepi ebéddel zárult a mind szakmai, mind közművelődési szempontból jelentős emlékünnepe-sorozat.

Dankó Imre

Mikó Imre nemzetiségpolitikusra emlékezve

Negyedszázada – 1977. március 21-én – Kolozsváron hunyt el Mikó Imre jogtudós, nemzetiségi politikus, szépíró, műfordító az erdélyi magyar nemzetiségi élet jelentős személyisége. Mikó kiemelkedő képviselője volt annak a magyar értelmiségnek, amely a királyi Romániában nőtt fel, Észak-Erdély visszatérése után vezető politikai tisztségeket töltött be, majd a második világháborút követően átélve a számára „elrendelt” megpróbáltatásokat, újra talpra állt és csendes műhelymunkásként fontos művekkel gyarapította az erdélyi magyarság szellemi értékeit. Idézzük fel emlékét.

Mikó Imre 1911. március 27-én Bánffyhunyadon született. Az unitárius vallású család apai ágon Bölönből származott, ahol egyik őse az erdélyi reformkor nagy alakjának Bölöni Farkas Sándornak a tanítója volt, anyai ágon pedig Torockóról. Erdély Széchenyijének gróf Mikó Imrének csak névrokona volt, de nagy elődjének történelmi alakja – *nomen est omen* – egész életútját példaként végigkísérte.

A Kolozsvári Unitárius Kollégiumban 1928-ban érettségizett, egyetemi tanulmányait az I. Ferdinánd Egyetemen folytatta, ahol 1934-ben jogtudományi doktorátust szerzett.

Mikó tudatosan nemzetiségpolitikusnak készült, a jogtudományi egyetemet is ezért választotta. Azok közé a fiatal értelmiségiek közé tartozott, akik korán felismerték, hogy Trianon után az ún. utódállamok a kisebbségi magyarság nemzetiségi jogait garantáló szerződéseket